

VZNIK PROLETÁŘSKÝCH SOUDŮ V SOVĚTSKÉM RUSKU (ŘÍJEN 1917 — ČERVENEC 1918)

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ПРОЛЕТАРСКИХ СУДОВ В СОВЕТСКОЙ РОССИИ
(ОКТЯБРЬ 1917 г.—ИЮЛЬ 1918 г.)

DIE ENTSTEHUNG DER PROLETARISCHEN GERICHTE IN SOWJETRUSSLAND
(OKTOBER 1917 BIS JULI 1918)

KAREL MALÝ

Úkolem této práce je podat stručný přehled o tom, za jakých podmínek a v jakých hlavních formách vznikly během Říjnové revoluce v Ruské sovětské federativní socialistické republice první proletářské soudní orgány. Autor se ve své práci pokusil tyto první socialistické soudy v dějinách lidské společnosti charakterizovat zejména z hlediska jejich hlavních úkolů, příslušnosti a jejich organizační struktury a vysvětlit nejdůležitější rozdíly existující v postavení jednotlivých druhů těchto soudů v soustavě proletářské diktatury.

V Říjnové revoluci začaly pracující masy samy ze své vlastní iniciativy vytvářet dělnicko-rolnické soudy, kterými nahrazovaly starý soudní aparát, a to samy, ze své vlastní iniciativy. Podrobnější vyličení této bezprostřední činnosti lidových mas při vytváření nových soudů v sovětském Rusku je však nad možností tohoto článku, rozsahem omezeného. Z tohoto důvodu a také vzhledem k jiným praktickým potřebám (souvisícím zejména s prací na učebnici dějin sovětského státu a práva) se autor snaží dosáhnout vytčeného úkolu především právně historickým rozbohem nejdůležitějších právních předpisů, vydaných sovětskými orgány, které upravovaly zásady organizace a činnosti sovětských soudů. Seznam těchto předpisů je uveden v závěru práce.

Chronologicky zahrnuje práce období od října 1917 až do července 1918. Toto období odpovídá v podstatě osmému období periodizace nového vydání Dějin KSSS,¹⁾ kde toto období nese název období boje strany za rozvoj socialistické revoluce a upevnění sovětské moci. Periodizace tohoto nového vydání Dějin KSSS bude s největší pravděpodobností použita též v připravované učebnici dějin sovětského státu a práva, na níž se v současné době pracuje na katedře státu a práva SSSR právnické fakulty University Karlovy v Praze. Předkládaná stať je výsledkem práce autora, spojené s vyhledáváním a studiem historických materiálů o sovětských soudech v souvislosti s přípravou této učebnice. To je formální důvod, proč je práce časově omezena tak, jak je v nadpise uvedeno. Avšak hlavním věcným důvodem, který autora vedl k časovému za-

¹⁾ Srov. Dějiny Komunistické strany Sovětského svazu, české vydání SNPL, Praha 1959.

končení práce červencem 1918 je to, že v následujícím období po červenci 1918 (druhá polovina roku 1918—1920), tj. v období cizí vojenské intervence a občanské války, se musela organizace a činnost sovětských soudů přizpůsobit mimořádným podmínkám tohoto období. Výklad těchto podmínek i toho, jak se jim organizace a činnost soudů musely přizpůsobovat, tvoří však již zvláštní oddělenou kapitolu ve vývoji sovětských soudů, které je vhodnější věnovat případně jinou, samostatnou práci.

Pařížská komuna byla pro sovětskou vládu zdrojem mnohých cenných zkušeností zejména v otázce poměru ke starému státnímu aparátu včetně poměru k starým soudům. Základní poučení zde bylo především v tom, že nelze ponechat staré soudy, přičemž by soudci prováděli nové zákony a používali socialistických právních zásad, nýbrž že je třeba starý soud a prokuraturu zcela likvidovat a vytvořit místo nich justiční orgány nového typu, které by byly ze své činnosti důsledně odpovědné pracujícímu lidu, jím také volitelné a kdykoliv odvolatelné, zkrátka takové orgány, které by byly s to správně uplatňovat nově vznikající právo v zájmu proletářské revoluce a pracujícího lidu. Toto zásadní stanovisko muselo však být v prvním období trvání sovětské moci probojováno Komunistickou stranou zejména proti nesprávným názorům levých eserů a praxi některých představitelů této strany, kteří až do července 1918 zaujíмали v oblasti justice poměrně důležitá místa. Tak např. levý eser Štejnberg byl v této době dokonce lidovým komisařem justice RSFSR. Leví eseri se různými prostředky snažili o to, aby předrevoluční soustava soudu zůstala v podstatě zachována.

Obě tato hlediska byla vyjádřena v prvním důležitějším opatření sovětské vlády, týkajícím se soudnictví, v dekretu o soudu č. 1, schváleném Radou lidových komisařů 22. listopadu (5. prosince) 1917.²⁾ Je charakteristické, že dekret byl schválen Radou lidových komisařů, tj. nejvyšším orgánem státní správy, a nikoliv Všeruským ústředním výkonným výborem, tj. nejvyšším orgánem státní moci. Bylo to z toho důvodu, že RLK se tenkrát skládala pouze z bolševiků, takže dekret mohl být schválen bez zvláštních obtíží a průtahů. Naproti tomu ze strany VÚVV bylo možno očekávat komplikace a oddalování přijetí tohoto dekretu. Ve VÚVV měli totiž určité zastoupení leví eseri, kteří byli proti revolučním zásadám dekretu, jež bylo v zájmu revoluce třeba co nejrychleji uvést do života. I když byli leví eseri ve VÚVV v naprosté menšině, přece jen by mohlo jejich vystoupení situaci zkomplikovat a přijetí důležitých opatření dekretu poněkud znesnadnit.³⁾

²⁾ Data jsou v tomto článku až do 1. února 1918 uváděna tak, že první datum je vždy datem podle starého kalendáře, zatímco druhé je již podle kalendáře nového, který byl v sovětském Rusku zaveden od 1. února 1918. V přechodném období — od 1. února do 1. července 1918 — bylo v oficiálních dokumentech uváděno nejprve datum podle nového kalendáře a až v závorce datum podle kalendáře starého. Tak je datováno i v této práci.

³⁾ Srov. Průša: Marxisticko-leninské učení — teoretický základ sovětské ústavy, vyd. NČSAV 1959, str. 151—2.

Dekretem o soudu č. 1 byly především zrušeny všechny staré soudy (okružní soudy a soudní komory, správní senát a jeho departementy, i starý vyšetřovací aparát, prokuratura i advokacie) a nahrazovaly se novými soudy, vytvářenými na základě demokratických voleb. Základním článkem sovětské soudní soustavy byly nadále *místní lidové soudy*, sestávající z místního soudce a dvou lidových přísedících. Místní soudci měli být voleni přímo obyvatelstvem, a do doby, než budou tyto volby zavedeny — místními sověty. Seznamy lidových přísedících sestavovaly rovněž místní sověty. Pokud se jedná o staré soudce, bylo příznačné, že tito (na rozdíl od ostatních bývalých státních úředníků) většinou nestávkovali, nýbrž zvolili jinou taktiku. Protože se báli, že by případnými svými stávkami vlastně nechtěně napomáhali urychlit zavádění nových lidových soudů, snažili se zůstat na svých místech a doufali, že tímto postojem zabrání zavádění nových pořádků do soudnictví. Všichni tito soudci byli však nyní dekretem o soudu č. 1 svých míst definitivně zbaveni, přičemž bylo stanoveno, že pouze bývalí tzv. smírčí soudcové⁴⁾ mohou být zvoleni za místní soudce.

Místní soudy projednávaly všechny občanskoprávní spory o předměty až do hodnoty 3.000 rublů a trestné činy, na něž byl stanoven trest do dvou let odnětí svobody. Jelikož však tenkrát ještě nebyly vydány trestněprávní předpisy, které by stanovily výši trestu za jednotlivé trestné činy, a starých předpisů bylo možno užívat jen v míře velmi omezené (dále bude vysvětleno za jakých podmínek), bylo stanovení soudní příslušnosti v trestněprávních záležitostech v praxi zprvu velmi nejednotné. K tomu je třeba ještě dodat, že dekret o soudu č. 1 stanovil tímto způsobem příslušnost místních lidových soudů stejně, jak byla stanovena před revolucí příslušnost pro dřívější tzv. smírčí soudy.

Dosavadní způsob odvolání prostřednictvím tzv. apelace byl zrušen a místo toho zaveden nový, kasačně-revizní způsob opravného řízení.

V předrevolučním Rusku byla soudní rozhodnutí přezkoumávána prostřednictvím tzv. apelace, to zn. prostřednictvím odvolání, podaného do rozhodnutí nižšího soudu k soudu vyššímu, apelačnímu. Tento apelační soud přezkoumal znovu napadené rozhodnutí, a to jak po stránce právní, tak i po stránce skutkové, to jest např. zkoumal, zda skutkové okolnosti zjištěné soudem první stolice odpovídají skutečnosti, apod. V závěru tohoto nového, apelačního řízení mohl apelační soud napadené rozhodnutí zrušit a sám vynést nové rozhodnutí, které původní rozhodnutí nahradilo. Tento způsob je nyní zrušen a místo něj zaveden kasačně-revizní způsob přezkoumávání soudních rozhodnutí vydaných soudy první instance. (Vzhledem k rozhodnutí místních lidových soudů byly kasační instancí *újezdní sjezdy místních soudců*.) Kasační instance prověřo-

⁴⁾ Smírčí soudy byly zavedeny v Rusku v r. 1864 pro projednávání některých méně důležitých trestných činů a občanskoprávních sporů. Soudci smírčích soudů byli na rozdíl od ostatních soudů voleni, samozřejmě však podle různých cenzů tak, aby v nich měli rozhodující slovo představitelé vykořisťovatelských tříd. Ve srovnání s ostatními soudy však složení smírčích soudů bylo přece jen poněkud „demokratičtější“.

vala pouze, zda místní lidový soud dodržel při projednávání záležitosti příslušné materiální a procesní zákony a jiné předpisy. Jestliže bylo zjištěno, že tyto předpisy byly porušeny, nemohla kasační instance sama znovu případ vyřešit a vynést v něm nové rozhodnutí, nýbrž pouze zrušila rozhodnutí soudu první instance a vrátila případ k novému projednání zpět k témuž soudu, který ve věci vydal nové rozhodnutí. Tím se soudní řízení v těchto záležitostech značně zjednodušovalo. Další výhodou tohoto způsobu byla v tom, že konečné rozhodnutí vydával vždy soud první instance, který byl projednávanému případu a jeho skutkovým okolnostem nejbližší a mohl je proto lépe zjišťovat i posuzovat než soud vyšší.

Sjezdy soudců (i místní lidové soudy) měly též právo udělovat pachatelům trestných činů milost a vracet jim jejich práva soudním rozsudkem odebraná. To platilo však jen do přijetí ústavy RSFSR, tj. do 10. července 1918, kdy právo udělovat milost a právo všeobecné i částečné amnestie přešlo do pravomoci Všeruského sjezdu sovětů a jeho Ústředního výkonného výboru, jakožto nejvyšších orgánů státní moci.

Jelikož došlo, jak jsme již uvedli, i ke zrušení starého vyšetřovacího aparátu, bylo přípravné vyšetřování trestných činů svěřeno zatím místním soudcům osobně (příčemž jejich usnesení o zatčení pachatele a jeho předání soudu muselo být schváleno usnesením celého místního soudu). Bylo dále stanoveno, že na místě staré nyní zrušené prokuratury a advokacie mohou v úloze žalobců a obhájců vystupovat u soudu (i ve stadiu přípravného vyšetřování) všichni bezúhonní občané požívající občanských práv, tzn. že byla zavedena instituce společenských obhájců a žalobců. Není bez zajímavosti, že tato instituce, které se později přestalo v praxi používat, byla v poslední době v Sovětském svazu opět obnovena Zásadami zákonodárství o organizaci soudů Svazu SSR, svazových a autonomních republik z 25. prosince 1958, ovšem poněkud v jiné formě. Článek 15 těchto Zásad totiž stanoví, že společenskou obhajobu a obžalobu mohou před soudem vykonávat představitelé společenských organizací, a to způsobem, který stanoví zákonodárství Svazu SSR a svazových republik.

Podle článku 3 dekretu o soudu č. 1 se místní soudy ve svém rozhodování řídí zákony svržených vlád jen potud, pokud tyto zákony nejsou zrušeny revolucí a neodporují revolučnímu svědomí a revolučnímu právnímu vědomí. Při tom v poznámce k tomuto článku bylo stanoveno, že za zrušené je třeba považovat ty zákony, které odporují dekretům VÚVV a RLK a také minimálnímu programu Ruské sociálně demokratické dělnické strany a strany sociálních revolucionářů (tj. eserů).

Vedle místních lidových soudů zřizují se dekretem též tzv. *dělnicko-rolnické revoluční tribunály* pro boj s kontrarevolucí, pleněním, drancováním, sabotáží a jinými trestnými činy obchodníků, továrníků, úředníků a jiných osob. Už z toho vyplývá, že příslušnost revolučních tribunálů se vztahovala jen na pro-

jednávání trestných činů (revoluční tribunály na rozdíl od místních lidových soudů neprojednávaly občanskoprávní spory) a že byla stanovena charakterem trestných činů (na rozdíl od místních lidových soudů, kde byla příslušnost určena výší trestní sankce). Soudci revolučních tribunálů nebyli voleni na základě přímých voleb obyvatelstvem, jak se to zamýšlelo u místních soudů, nýbrž jmenováni gubernskými a městskými sověty. Při tom však revoluční tribunály byly zřízeny nejen ve velkých městech a centrech gubernií, ale i v újezdech a volostech (což byly nižší administrativně-územní jednotky než gubernie). Revoluční tribunály zasedaly ve složení předseda a šest lidových přísedících. Dalším rozdílem revolučních tribunálů od místních lidových soudů bylo to, že přípravné vyšetřování zde vedly zvláštní komise, zřízené při gubernských a městských sovětech.

Podrobněji byla organizace a činnost revolučních tribunálů upravena zvláštní Instrukcí revolučnímu tribunálu, kterou vydal lidový komisariát justice 19. prosince 1917. Instrukce se snaží přesněji vymezit soudní příslušnost revolučních tribunálů, uvádí jednotlivé druhy trestů, které mohou revoluční tribunály ukládat, upravuje organizaci a činnost vyšetřovací komise a kolegia právních zástupců (žalobců a obhájců), zřízeného u revolučního tribunálu. Tato instrukce měla však také určité nedostatky. Tak např. se neosvědčilo v praxi především ustanovení instrukce o tom, že kromě společenských obhájců a žalobců, zapsaných v příslušném kolegiu u revolučního tribunálu, může u soudu vystoupit další jeden žalobce a jeden obhájce z řad obecenstva, kteréžto možnosti bylo tenkrát zneužíváno kontrarevolučními živly. Nedostatkem instrukce bylo dále i to, že omezovala revoluční tribunály ve výběru trestů (ani v případě nejtěžších trestných činů nemohl být na př. podle instrukce uložen trest smrti), že zavedla zvláštní složitou proceduru losování přísedících na každé zasedání tribunálu, že stanovila povinnost stenografovat jednání tribunálu aj. Tím vším činila instrukce z revolučních tribunálů poměrně těžkopádné orgány s komplikovaným, nepružným způsobem řízení, které některými svými rysy podle instrukce připomínaly staré poroty.

Rozsudky revolučního tribunálu byly konečné a nebylo možno se do nich odvolat. Jedině v případě, že byl porušen způsob řízení, stanovený instrukcí, nebo byl-li rozsudek zjevně nespravedlivý, měl lidový komisař justice právo požádat Ústřední výkonný výbor (tj. nejvyšší orgán státní moci), aby nařídil nové a definitivní projednání případu. Za tím účelem zřídil lidový komisař justice v lednu 1918 dokonce zvláštní *kasační oddělení lidového komisariátu justice*, které protesty podané proti rozhodnutím revolučních tribunálů buď zamítalo, anebo je předávalo ÚVV s návrhem, aby bylo stanoveno nové projednávání věci. V dubnu 1918 kolegium lidového komisariátu justice však toto kasační oddělení zrušilo a počalo samo vykonávat jeho úkoly. Nakonec byla tato otázka vyřešena tak, že v červnu 1918 byl vytvořen zvláštní soudní orgán pro vyřizo-

vání stížností a protestů proti rozsudkům revolučních tribunálů — kasační oddělení při ÚVV (o tom viz dále).

Jelikož soudní příslušnost místních soudů byla (jak bylo ukázáno výše) omezena, musely revoluční tribunály často soudit trestné činy obecného charakteru, místním lidovým soudům nepřislušející, což ovšem jim bránilo v tom, aby věnovaly všechny své síly boji s trestnými činy pro sovětskou společnost nejnebezpečnějšími, zejména kontrarevolučními trestnými činy. V úspěšném boji s kontrarevolucí bránily revolučním tribunálům i nedostatky v jejich organizaci a metodách činnosti, které lze z valné části připsat na vrub též některým právním předpisům (zejména již uvedené Instrukci z 19. prosince 1917) upravujícím někdy nevhodným způsobem určité stránky organizace a činnosti revolučních tribunálů. I v tom je třeba spatřovat důsledek názorů představitelů levých eserů na organizaci sovětského soudnictví podle různých starých vzorů, které se jim podařilo vzhledem k jejich postavení propašovat při vypracovávání příslušných dokumentů.

Vzhledem ke všem těmto důvodům dochází proto (v souvislosti se stávkou bankovních úředníků) k vytvoření nového zvláštního orgánu vojenského a částečně i soudního potírání kontrarevoluce — tzv. *Mimořádné komise (Čeka) při RLK*. Čeka nahradila též jeden z nejvýznamnějších orgánů Říjnové revoluce, Vojenský revoluční výbor při VÚVV, který skončil svou činností 5. (18.) prosince 1917. Čeka pak byla zřízena dva dny poté, a to usnesením RLK z 7. (20.) prosince 1917. Podle tohoto usnesení bylo úkolem Čeky stíhat a likvidovat veškeré pokusy o kontrarevoluci a sabotáž,⁵⁾ připravovat opatření pro boj s těmito činy a předávat viníky revolučnímu tribunálu. Přípravné vyšetřování vedla Čeka jen potud, pokud to bylo třeba k zabránění další trestné činnosti. Jinak předávala pachatele příslušné vyšetřovací komisi revolučního tribunálu. Sama o sobě mohla Čeka používat vůči pachatelům trestných činů jen některých opatření celkem mírného rázu, jako např. konfiskace, zbavení lístků, uveřejnění seznamů nepřátel lidu apod. Přitom bylo ještě stanoveno, že její činnost je pod dozorem lidového komisariátu justice, lidového komisariátu vnitra a presidia petrohradského sovětu. Až později, když zahraniční i vnitřní nepřátelé sovětské moci podnikli zběsilý nápor proti mladé sovětské republice, byla práva Čeky v tomto ohledu poněkud rozšířena, přičemž Čeka dostala právo ukládat za určité trestné činy sama tresty. Postupně byla budována též síť místních orgánů Čeky a různých jejich specializovaných orgánů, jako byly železniční orgány Čeky, pohraniční Čeky apod.

Zvláštní etapou ve vývoji sovětského soudu je vydání dekretu o soudu č. 2 [vydal jej VÚVV 7. března (22. února) 1918], při jehož přípravě se v kolegiu

⁵⁾ 19. prosince 1917 (1. ledna 1918) bylo ve Věstníku Prozatímní dělnicko-rolnické vlády Rady lidových komisařů oznámeno, že u Čeky byla zřízena oddělení a) pro boj s kontrarevolucí a sabotáží a b) pro boj se spekulací.

lidového komisariátu justice střetly různé koncepce. Neshody spočívaly zejména v tom, že zatímco bolševici (Stučka, Krasikov aj.) byli pro zřízení jednotného lidového soudu, chtěli leví eseri (Štejnberg aj.) zachovat v podstatě předrevoluční dualismus v dělení soudů na soudy smírčí (což měly být podle jejich koncepce zřejmě místní lidové soudy) a na soudy obecné (což měly být soudy zřizované nyní nově dekretem o soudu č. 2). Dekretem byly zřízeny *okružní lidové soudy, oblastní lidové soudy a Nejvyšší soudní kontrola*. Okružní lidové soudy měly projednávat záležitosti přesahující kompetenci místních lidových soudů (srov. výše výklad dekretu o soudu č. 1). Tím byla vyřešena sporná otázka, který soudní orgán je pro tyto věci příslušný (do té doby rozhodovaly v těchto případech někdy revoluční tribunály, někdy újezdni sjezdy místních soudců a také tzv. rozhodčí soudy).⁶⁾

Okružní soud byl zřízen vždy pro několik újezdů. Byl to soud pouze první instance a nebyl tudíž kasační instancí pro místní lidové soudy, od nichž byl organizačně důsledně oddělen. Občanskoprávní záležitosti byly okružním soudem rozhodovány v senátě skládajícím se z tří stálých členů a 4 lidových přísedících, zatímco trestné činy projednával trestní senát okružního soudu ve složení 12 lidových přísedících (a 2 náhradníků) za předsednictví stálého člena. Jelikož podle čl. 39 dekretu o soudu č. 2 mohly sověty volit do soudních a vyšetřovacích orgánů také členy starých, již zrušených soudů, tzn. staré „specialisty“, bylo zároveň složení senátů upraveno tak, aby lidoví přísedící v nich měli vždy většinu. Lidoví přísedící měli dokonce právo zvolit si předsedu zasedání a případně jej též kdykoliv opět odvolat. O vině a trestu rozhodovali jen lidoví přísedící, předseda trestního senátu hlasovat nemohl, měl jen poradní hlas! Přípravné vyšetřování vedly tříčlenné vyšetřovací komise, zřizované u sovětů a jimi též (až do zavedení přímých voleb) jmenované.

Zatímco okružní soudy byly skutečně v praxi zřizovány, zůstaly oblastní soudy a Nejvyšší soudní kontrola vlastně jen na papíře a fakticky zřízeny nebyly. Oblastní soudy byly původně myšleny jako kasační instance vůči rozhodnutí okružních soudů a Nejvyšší soudní kontrola jako orgán, zajišťující jednotnost kasační praxe, který by zároveň na základě jejího zobecnění podával příslušným orgánům návrhy na odstranění mezer a nepřesností v zákonech. Celá tato komplikovaná soustava soudů, které měly být dle dekretu o soudu č. 2 zřízeny, připomíná nápadně předrevoluční soustavu tzv. obecných soudů a uve-

⁶⁾ Rozhodčím soudům jsme dosud nevěnovali pozornost, a to z toho důvodu, že se rozhodčí soudy v praxi příliš nerozšířily. Jejich činnost byla upravena dekretem VÚVV z 3. (16.) února 1918. Podle tohoto dekretu mohly strany předávat rozhodčímu soudu k projednání všechny občanskoprávní spory (s výjimkou případů, patřících do soudní příslušnosti některých zvláštních soudů, zřízených podle zákona o pracovní smlouvě a o sociálním zabezpečení) a také všechny soukromožalobní případy, v nichž se ukládal trest pouze na žádost žalobce nebo poškozeného (jako např. pomluva apod.). Tyto rozhodčí soudy byly zřizovány buď ve složení jednoho prostředníka nebo stejného počtu členů rozhodčího soudu za každou stranu a jednoho prostředníka, a to podle uvážení stran.

dené tři druhy soudů měly být také zřízeny tam, kde před revolucí existovaly jim odpovídající staré „obecné“ soudy. (Např. okružní soudy na místě starých okružních soudů, oblastní soudy na místě bývalých soudních komor.)⁷⁾

Nejasnosti a neshody, které vznikly při přípravě dekretu o soudu č. 2, se odrazily při jednání I. všeruského sjezdu komisařů justice⁸⁾ v dubnu 1918. Bylo konstatováno, že okružní soudy mají být ponechány pouze do té doby, pokud nevyřídí staré spory, předané jim z dřívějších soudů. Sjezd se jednomyslně vyslovil pro to, aby pak došlo k vytvoření jednotného lidového soudu, který by byl příslušný pro všechny občanskoprávní i trestněprávní záležitosti. Naproti tomu však lidový komisariát justice ve svém provolání z 4. června 1918 zdůraznil, že úkoly okružních soudů není možno omezovat pouze na vyřízení starých záležitostí a že je třeba provádět dekret o soudu č. 2 v plném rozsahu, tzn. zřizovat též nejen okružní soudy, ale i ostatní soudy předvídané dekretem o soudu č. 2. Agenda okružních soudů však byla poměrně nepatrná, což mělo vliv i na agendu oblastních soudů, které, jak jsme uvedli, měly být pouze kasačními instancemi pro stížnosti a protesty podané na rozhodnutí okružních soudů. V důsledku toho zastavilo kolegium lidového komisariátu justice 18. června 1918 zřizování oblastních soudů a vytvořilo namísto nich *Všeruský kasační soud*, jehož členy jmenoval VÚVV z kandidátů navržených gubernskými sověty.

Na dubnovém sjezdu komisařů justice byly též podrobeny kritice nedostatky v činnosti revolučních tribunálů a zároveň navržena některá opatření, která zde měla přinést nápravu. Tato opatření byla pak provedena dekretem o revolučních tribunálech [vydaným RLK 17. (4.) května 1918]. Tímto dekretem byl především odstraněn dosavadní stav, kdy revoluční tribunály byly zřízeny téměř všude a fakticky svou činností nahrazovaly místní lidové soudy. Nyní byl snížen celkový počet revolučních tribunálů, které byly ponechány jen v důležitých průmyslových centrech, gubernských městech, železničních křižovatkách apod. Bylo dále odstraněno dosavadní dělení revolučních tribunálů na revoluční tribunály pro boj s kontrarevolucí, revoluční tribunály pro boj se spekulací a revoluční tribunály tiskové a vytváří se jednotná soustava revolučních tribunálů. Konečně byla uvedeným dekretem zpřesněna příslušnost re-

⁷⁾ Do přípravy dekretu o soudu č. 2 zasáhl významným způsobem i V. I. Lenin, který do něj vnesl tyto dvě důležité opravy: 1. Kolegia žalobců a obhájců se zřizovala nikoliv při soudech, nýbrž při sovětech, které do nich též jmenovaly členy, a byla tudíž pod kontrolou sovětů. 2. V původním návrhu dekretu se stanovilo, že „soudní řízení probíhá podle soudních řádů z r. 1864, jestliže nebyly zrušeny dekrety VÚVV a RLK a neodporovaly revolučnímu právnímu vědomí“. Lenin však navrhl jinou formulaci — „... neodporovaly právnímu vědomí pracujících tříd“, která byla též přijata. Soud měl v těchto případech též uvést konkrétní příčiny, proč příslušného ustanovení nepoužil.

⁸⁾ Komisaři justice byli místními orgány lidového komisariátu justice, zřizovanými podle čl. 4 dekretu o soudu č. 1 u místních sovětů, jimiž byli též voleni. Vykonávali na příslušném území justiční správu a prakticky v jednotlivých administrativně územních jednotkách řídili proces rozbíjení starých a vytváření nových soudů.

volučních tribunálů. Projednávání obecných trestných činů bylo předáno místním lidovým soudům a okružním soudům. Revolučním tribunálům bylo určeno projednávat kromě kontrarevoluce, sabotáže a spekulace též pogrom, úplatkářství, podvod, protiprávní používání sovětských dokumentů, chuligánství a špionáž.

Pro projednávání nejtěžších trestných činů byl zřízen *Revoluční tribunál při VÚVV* [dekretem VÚVV z 29. (16.) května 1918], jemuž byly tyto záležitosti předávány na základě zvláštních usnesení VÚVV, RLK nebo lidového komisariátu justice. Tento „nejvyšší“ revoluční tribunál byl však pouze soudem prvé instalace a neměl žádné kasační ani dozorčí funkce ve vztahu k místním revolučním tribunálům. Zároveň bylo při něm zřízeno tzv. *Ústřední kolegium žalobců* (tři členové, kteří byli voleni VÚVV⁹⁾), které kromě zastupování žaloby a některých dalších funkcí mělo též centrálně řídit a kontrolovat místní kolegia žalobců (byť jen v omezené míře) a bylo tudíž jakýmsi předchůdcem budoucí centralisované prokuratury.¹⁰⁾

Způsob podávání kasačních stížností a protestů proti rozhodnutí revolučních tribunálů byl upraven dekretem VÚVV a RLK z 11. 6. (29. 5.) 1918, jímž bylo proto zřízeno zvláštní *kasační oddělení při VÚVV* ve složení: předseda (jmenovaný RLK a schválený VÚVV) a dva stálí členové (první — člen kolegia lidového komisariátu justice nebo osoba jím zmocněná; druhý — zástupce VÚVV). Na zasedání tohoto orgánu byl dále přítomen zástupce Ústředního kolegia žalobců revolučního tribunálu při VÚVV, který podával návrhy v projednávaných záležitostech. Pravomoc kasačního oddělení VÚVV však byla v určitém směru poněkud omezena. Jestliže totiž byl odsouzený jasně nevinný nebo jestliže byl trest zřejmě neúměrný trestnému činu, nemohlo zasáhnout kasační oddělení samo, nýbrž muselo věc s příslušným návrhem postoupit Presidiu VÚVV, a jedině tento orgán mohl napadený rozsudek zrušit nebo změnit či zastavit řízení (a to aniž by se věc vracela zpátky dolů — místnímu tribunálu). I zde tudíž vidíme, že soudně kasační funkce vykonává nejvyšší orgán státní moci (dříve vykonával určité kasační funkce VÚVV, ovšem v jiném rozsahu — viz výše). Kasační oddělení při VÚVV samo o sobě mohlo pouze buďto

⁹⁾ V této souvislosti lze připomenout zajímavou diskusi z konce března 1918 o organizaci sovětské obžaloby. Tenkrát byl totiž předložen Radě lidových komisařů návrh dekretu „O lidovém tribunálu, sovětském tribunovi a vyšetřovací komisi“. Podle tohoto návrhu měl mít velkou moc ve svých rukou jednotlivec — tribun, jakýsi komisař obžaloby, který měl stát mimo kolegium lidového komisariátu justice. RLK a Lenin osobně se vyslovili proti tomuto návrhu a dali směrnicí o vytvoření sovětské obžaloby jako kolegiálního orgánu a jejím přičlenění k revolučním tribunálům, což bylo také provedeno v podobě zřízení kolegií žalobců.

¹⁰⁾ Na rozdíl od později zřízené prokuratury (prokuratura byla zřízena v roce 1922) však kolegia žalobců nevykonávala zejména tzv. všeobecný dozor nad zákonností; další rozdíl od prokuratury spočíval v tom, že místní kolegia žalobců byla tenkrát ve „dvojitě podřízenosti“ — místním sovětům a Ústřednímu kolegiu žalobců, zatímco prokuratura, jak je obecně známo, byla později zřízena jako orgán přísně centralizovaný, pro nějž dvojí podřízenost neplatí.

zamítat protesty a stížnosti na rozsudky revolučních tribunálů, anebo rušit rozsudky revolučních tribunálů a vracet případ k novému projednání, to však jen tehdy, byla-li porušena pravidla soudního řízení nebo nedodržena soudní příslušnost.

Velmi důležitou etapu ve vývoji revolučních tribunálů znamenalo vydání instrukce lidového komisariátu justice z 16. (3.) června 1918 „O zrušení všech dosud vydaných oběžníků o revolučních tribunálech“, jímž byla též zrušena mj. výše uvedená instrukce lidového komisariátu justice z 19. prosince 1917. V instrukci z června 1918 se stanoví, že revoluční tribunály nejsou v boji s kontrarevolucí, sabotáží a jinými trestnými činy nijak omezeny, s výjimkou případů, kdy je právním předpisem stanovena dolní hranice trestní sankce. Tím byly z valné části odstraněny vlastně největší překážky, na které jsme již upozorňovali výše a které bránily revolučním tribunálům rozvíjet úspěšnou činnost.

Posledním důležitým opatřením přijatým na úseku organizace soudu v tomto období je vydání dekretu o soudu č. 3 z 20. července 1918. Tento dekret znamenal krok vpřed k vytvoření jednotného lidového soudu tím, že rozšířil kompetenci místních lidových soudů. Místní lidové soudy mohly nyní projednávat všechny trestné činy kromě znásilnění, úkladů o lidský život, loupeže, banditství, padělání peněz, úplatkářství a spekulace, které jsou dekretem ponechány v kompetenci okružních soudů. Místní lidové soudy mohly také ukládat tresty až do 5 let odnětí svobody. Byla rozšířena jejich příslušnost i v občanskoprávních záležitostech, kde dostaly právo projednávat žaloby až do výše 10.000 rublů. Dekret stanoví, že místní lidové soudy se ve své činnosti řídí dekrety dělnicko-rolnické vlády a socialistickým svědomím. Na rozdíl od dekretů o soudu č. 1 a č. 2 schází zde již tedy zmínka o používání zákonů svržených vlád.

Ze stručného rozboru nejdůležitějších právních předpisů týkajících se organizace a činnosti sovětských soudů v prvním období trvání sovětské moci (říjen 1917—červenec 1918) vyplývají tyto hlavní závěry:

Staré předrevoluční soudy jsou v sovětském Rusku hned zpočátku zrušeny. Místo nich vznikají nové soudy, vytvářené pracujícím lidem, jemu též ze své činnosti odpovědné a jím též kdykoliv odvolatelné. Jsou to místní lidové soudy a revoluční tribunály. V článku jsou vysvětleny základní rozdíly v úkolech a organizaci těchto dvou druhů soudů. Je ukázáno, jak sovětské právní předpisy zajišťovaly rozhodující účast lidových přisedících při rozhodování záležitostí těmito soudy. Soudní senáty rozhodují kolegiálně a princip kolegiálnosti je uplatněn i v organizaci a činnosti obžaloby a obhajoby (zřízením kolegií obhájců a žalobců). Je zrušeno předrevoluční přezkoumávání rozhodnutí na základě apelace a zaveden nový, tzv. kasačně-revizní způsob opravného řízení.

V práci je popsán stručně též boj proti vlivu představitelů levých eserů (Štejnberga aj.) v oblasti soudnictví, který se projevil např. v tom, že některými

nevhodnými zásahy byl brzděn a znesnadňován boj revolučních tribunálů proti kontrarevoluci. Potřeba pružného a rozhodného orgánu boje proti kontrarevoluci vyvolala pak v život tzv. Čeku, zřízenou při RLK, která později začala v určité míře vykonávat i některé soudní funkce. Dále se vliv levých eserů v sovětském soudnictví v tomto období projevil ve snaze, aby předrevoluční dualistická soudní soustava (smírčí soudy a obecné soudy) byla obnovena v podobě místních lidových soudů na jedné straně a okružních a některých jiných soudů na straně druhé. Naproti tomu bolševici byli pro zřízení jednotného lidového soudu, avšak tuto svou ideu v prvním období zcela neuskutečnili. Dosaženo jí bylo až Řádem o jednotném lidovém soudu z 30. listopadu 1918, který odstranil těžkopádnost dosavadní soudní soustavy tím, že zrušil okružní soudy a předal všechny trestněprávní i občanskoprávní záležitosti (s výjimkou věcí příslušejících revolučním tribunálům) do příslušnosti místních lidových soudů. Tento Řád se ovšem datem svého schválení již vymyká z rámce naší práce, není v ní proto rozebrán a upozorňujeme na něj pouze zde v závěru.

V práci je na několika místech dále ukázáno, jak výkon soudnictví nebyl zprvu přesně oddělován od výkonu státní moci (v užším slova smyslu) a výkonu státní správy a že v důsledku toho vykonávaly určité soudní funkce v různých formách i nejvyšší orgány státní moci (VÚVV, presidium VÚVV) a nejvyšší orgány státní správy (např. lidový komisariát justice).

Otázka revoluční zákonnosti stojí sice vlastně mimo rámec této práce, která pojednává pouze o otázkách organizace sovětských soudů. Přesto však bylo třeba se jí v některých případech alespoň dotknout. Z těchto zběžných pasáží vyplývá, že základním kritériem činnosti sovětských soudů byly zájmy proletářské revoluce a revoluční právní vědomí pracujících tříd a že zákonů svržených vlád bylo možno používat jen v míře dané tímto rámcem.

Při několika příležitostech bylo poukázáno též na úlohu V. I. Lenina při organizování sovětských soudů v tomto období. Tyto poznámky však úlohu s. Lenina v této oblasti pouze charakterizují, aniž by se snažily ji vyčerpat. Autor se domnívá, že by bylo vhodné věnovat této otázce zvláštní samostatnou práci.

SEZNAM NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

V ČLÁNKU UVEDENÝCH

1. Dekret o soudu č. 1 z 22. 11. (5. 12.) 1917
(Sobranije uzakoněnij i rasporjaženij Rabočego i krestjanskogo pravitel'stva 1917 č. 4, čl. 50 — pozn. nadále pouze „SU“)
2. Instrukce revolučnímu tribunálu z 19. 12. 1917
(SU 1917 č. 12, čl. 170)
3. Usnesení RLK o zřízení Čeky ze 7. (20.) 12. 1917
4. Dekret o soudu č. 2 z 22. 2. (7. 3.) 1918
(SU 1918 č. 26, čl. 420)

5. Dekret o revolučních tribunálech ze 17. (4.) 5. 1918
(SU 1918 č. 35, čl. 471)
6. Dekret o revolučním tribunálu při VÚVV z 29. (16.) 5. 1918
(SU 1918 č. 41, čl. 520)
7. Instrukce o zrušení všech dosud vydaných oběžníků o revolučních tribunálech ze 16. (3.) 6. 1918
(SU 1918 č. 44, čl. 533)
8. Dekret o zřízení kasačního oddělení při VÚVV a projednávání kasace proti rozhodnutí revolučních tribunálů z 11. 6. (29. 5.) 1918
(SU 1918 č. 45, čl. 545)
9. Dekret o soudu č. 3 z 20. 7. 1918
(SU č. 52, čl. 589)

РЕЗЮМЕ

Из краткого анализа важнейших правовых предписаний, касающихся организации и деятельности советских судов в первой фазе существования советской власти (октябрь 1917 г. — июль 1918 г.), вытекают следующие главные заключения:

Старые доверолоуционные суды в Советской России были с самого начала упразднены. Вместо них возникают новые суды, создаваемые трудовым народом, перед ним же отчитывающиеся в своей деятельности и им же в любое время отзываемые. Таковыми были местные народные суды и революционные трибуналы. В работе объясняются основные различия в задачах и организации этих двух видов судов. Показано, как обеспечивается советскими правовыми предписаниями решающее участие народных заседателей в постановлении решений этими судами. Судебные присутствия постановляют решения коллегиально и принцип коллегиальности применяется и в организации и деятельности обвинения и защиты (учреждением коллегии защитников и обвинителей). Отменен доверолоуционный двукратный пересмотр дел в апелляционном порядке и введен новый, так наз. кассационно-ревизионный способ апелляционного обжалования.

В работе кратко описана и борьба против влияния представителей левых эсеров (Штейнберг и др.) в области правосудия, проявившегося, например, в том, что известным неуместным вмешательством тормозилась и затруднялась борьба революционных трибуналов против контрреволюции. Потребность в гибком и решительном органе борьбы против контрреволюции и была причиной появления так наз. Чеки, учрежденной при СНК, которая позднее начала до известной степени осуществлять и некоторые судебные функции. Далее влияние левых эсеров в советском правосудии проявилось в этот период в стремлении, чтобы дореволюционная дуалистическая судебная система (мировые и общие суды) была возобновлена в виде местных народных судов, со одной стороны, и окружных и некоторых других судов, с другой стороны. Большевики же, наоборот, стояли за образование единого народного суда, но эту свою идею они в первый период вполне не осуществили. Осуществлена была она Положением о едином народном суде от 30 ноября 1918 года, который устранил медлительность прежней судебной системы тем, что упразднил окружные суды и отнес все уголовно-правовые и гражданско-правовые дела (за исключением дел, подсудных революционным трибуналам) к компетенции местных народных судов. Но это Положение датой своего одобрения выходит за пределы этой работы; поэтому в ней оно не анализируется и упоминается здесь только в заключении.

В работе далее указывается, на нескольких местах, как осуществление правосудия сначала точно не отделялось от осуществления государственной власти (в тесном смысле этого слова) и осуществления государственного управления и как, в результате этого, определенные судебные функции в разных формах осуществляли и верховные органы государствен-

ной власти (ВЦИК, Президиум ВЦИК-а), и верховные органы государственного управления (например, народный комисариат юстиции).

Вопрос о революционной законности выходит, правда, за пределы настоящей работы, которая рассматривает лишь вопросы организации советских судов, но в некоторых случаях необходимо было хоть коснуться ее. Из этих беглых замечаний работы вытекает, что основным критерием деятельности советских судов служили интересы пролетарской революции и революционное правосознание трудящихся классов и что применение законов свергнутых правительств возможно было только в мере, данной этими пределами.

В нескольких случаях указана была также роль В. И. Ленина при организации советских судов в этой фазе развития. Но эти замечания дали только известную характеристику роли тов. Ленина в этой области, не стремясь исчерпать ее. Автор предполагает, что следовало бы этому вопросу посвятить особую самостоятельную работу.

ZUSAMMENFASSUNG

Aus der kurzen Analyse der wichtigsten Rechtsvorschriften über die Organisation und die Tätigkeit der sowjetischen Gerichte während der ersten Periode der Sowjetherrschaft (von Oktober 1917 bis Juli 1918) lassen sich folgende Schlüsse ziehen:

Die alten vorrevolutionären Gerichte wurden in Sowjetrußland gleich am Anfang aufgehoben. An ihrer Stelle entstanden neue Gerichte, welche von dem arbeitenden Volk geschaffen wurde und welche ihm auch für ihre Tätigkeit verantwortlich waren und vom Volk jederzeit abberufen werden konnten. Es handelt sich um die lokalen Volksgerichte und um die Revolutionstribunale. In der vorliegenden Arbeit werden die Hauptunterschiede in den Aufgaben und in der Organisation dieser beiden Arten von Gerichten dargelegt. Es wird darauf hingewiesen, wie durch die sowjetischen Rechtsvorschriften der entscheidende Anteil der Volksschöpfung bei der Entscheidung von Rechtsfällen gesichert wurde. Die Gerichtssenate fällen ihre Entscheidungen als Kollegien und das Kollegialprinzip tritt auch in der Organisation in der Tätigkeit des Anklägers und des Verteidigers zutage (durch Schaffung von Verteidiger- und Anklägerkollegien). Es wurde die vorrevolutionäre zweifache Überprüfung der Rechtsfälle nach der Appellationsordnung aufgehoben und ein neues Berufungsverfahren, das sogenannte Kassations-Revisionsverfahren, eingeführt.

In der Arbeit wird kurz der Kampf gegen den Einfluß des linken Flügels der Sozialrevolutionäre (Steinberg u. a.) im Gebiet der Justiz beschrieben, welcher sich z. B. darin offenbarte, daß durch gewisse nicht passende Eingriffe der Kampf der Revolutionstribunale gegen die Konterrevolution gehemmt und erschwert wurde. Der Bedarf eines elastischen und schlagfertigen Organs im Kampf gegen die Konterrevolution rief die sogenannte Tscheka, welche bei dem Rat der Volkskommissare errichtet wurde und welche später gewisse Justizfunktionen zu verrichten begann, ins Leben. Der Einfluß der linken Eser auf das sowjetische Gerichtswesen dieser Periode offenbarte sich in den Bemühungen das vorrevolutionäre dualistische Justizsystem (Friedensgericht und allgemeine Gerichte) in Form von lokalen Volksgerichten auf der einen Seite, und Rayongerichten sowie einiger anderer Gerichte auf der anderen Seite wieder einzuführen. Die Bolschewiki waren dagegen für die Errichtung eines einheitlichen Volksgerichtes; im ersten Zeitabschnitt ihrer Tätigkeit verwirklichten sie jedoch diese Idee nicht vollkommen. Sie wurde erst durch die Ordnung über das einheitliche Volksgericht vom 30. November 1918 erreicht, welche das bisherige schwefällige Justizsystem abschaffte, indem sie die Rayongerichte aufhob und alle strafrechtlichen und zivilrechtlichen Angelegenheiten (mit Ausnahme der den Revolutionstribunalen zustehenden Rechtsfällen) in die Kompetenz der lokalen Volksgerichte überführte. Diese Ordnung ist jedoch erst zu einem Zeitpunkt genehmigt worden, der nicht mehr in den zeitlichen Rahmen dieser Arbeit fällt und der deswegen her nicht eingehend analysiert wird und auf den nur zum Abschluß aufmerksam gemacht wird.

An mehreren Stellen wird in der Arbeit darauf hingewiesen, daß die Gerichtsbarkeit anfangs nicht streng von, der Staatsgewalt (im engen Sinne des Wortes) und von der Staatsverwaltung getrennt war und daß deswegen gewisse Justizfunktionen in verschiedener Form sogar die höchsten Organe der Staatsmacht (das Allrussische zentrale Exekutivkomitée, resp. dessen Präsidium) und die höchsten Organe der Staatsverwaltung (z. B. das Volkskommissariat für das Gerichtswesen) verrichteten.

Die Frage der revolutionären Gesetzlichkeit liegt eigentlich nicht im Rahmen dieser Arbeit, welche sich nur mit den Fragen der Organisation der sowjetischen Gerichte befaßt. Dennoch war es nötig sie wenigstens in einigen Fällen zu berühren. Aus diesen flüchtigen Bemerkungen, welche in der Arbeit enthalten sind, ist ersichtlich, daß das Hauptkriterium für die Entscheidungen der sowjetischen Gerichte die Interessen der proletarischen Revolution und das revolutionäre Rechtsbewußtsein der Arbeiterklasse entscheidend waren und daß die Gesetze der abgesetzten Regierungen nur in diesem Rahmen angewendet werden konnten.

Bei manchen Gelegenheiten ist auch darauf aufmerksam gemacht worden, was für eine Rolle W. I. Lenin bei der Organisation der sowjetischen Gerichte spielte. Diese Bemerkungen charakterisieren Lenin's Rolle auf diesem Gebiete nur in groben Zügen, ohne sie zu erschöpfen. Der Autor ist der Meinung, daß es angebracht wäre, dieser Frage eine selbständige Studie zu widmen.